

1. Hbtq, sexualitet och frikyrklighet

Inledning

”Homofoberna har inte ensamrätt till frikyrkan”, skriver Stefan Albinsson, pastor i Norrmalmskyrkan, i en artikel i *Expressen* den 27 maj 2021.¹ Det är felaktigt, fortsätter han, att tala om ”frikyrkan” i singularis då ”frikyrkligheten täcker in en mängd olika samfund och kyrkor med olika förhållningssätt till bland annat homosexuella och transpersoner”. Artikeln är del i en debatt som pågår under flera veckor under våren och sommaren 2021 om homo- och bisexuellas, transpersoners och queeras villkor i de kristna frikyrkosamfunden. Debatten inleds med att författaren och artisten Jonas Gardell skriver ett öppet brev² till den evangelikale pastorn Stefan Swärd. Gardell är arg och besviken på Swärd för hur denne uttrycker sig om samkönade relationer.³ Swärd svarar Gardell, och flera artiklar följer.

Varför debatten sker just nu – och i riksmedia – kan givetvis ha olika anledningar, men en bidragande orsak är troligtvis att Immanuelkyrkan i Örebro (som tillhör samfundet Evangeliska Frikyrkan) genomförde en historisk omröstning bland sina medlemmar under våren 2021 huruvida en välsignelseakt för samkönade par ska tillåtas i församlingen eller ej. En stor majoritet av medlemmarna röstade för att samkönade välsignelseakter ska få förekomma i församlingen.⁴ I samma veva påbörjades ett arbete i samfundet i stort runt dessa frågor. Några månader senare, under hösten samma år, sker en omröstning även i Equmeniakyrkan. Här handlar omröstningen främst om ett gemensamt beslut att samtliga försam-

lingar inom Equmeniakyrkan ska tillåta samkönade vigslar. Majoriteten röstade emot ett sådant beslut på kyrkokonferensen i september 2021.⁵

Debatten om hbtq i frikyrkorna är dock inte ny; hbtq har under lång tid utgjort en laddad fråga med djupt splittrade åsikter och hållningar (Andersson, 2016; Carlström, 2020; Svartvik, 2008). Vissa samfund har tagit upp samhällseliga förändringar som en del av församlingarnas liv och lära och således blivit mer bejakande i frågor som rör hbtq och sexualitet, medan andra församlingar ser förändringarna som oförenliga med grundläggande kristna värderingar. I en studie där jag undersöker hur homosexualitet framställts i den kristna tidningen *Dagen* under åren 2009–2019 (Carlström, 2020) framkommer tydligt att synen på homosexualitet är splittrad i de frikyrkliga samfunden. Diskussionerna och debatterna i *Dagen* handlar framför allt om homosexualitet i förhållande till bibelsyn, synd och moral samt samfundens syn i relation till det omgivande samhället.

Att synen på homosexualitet är splittrad känns igen från tidigare studier; forskare från olika länder betonar att homosexualitet är den mest centrala skiljelinjen mellan liberala och värdekonserverativa kyrkor idag (se exempelvis Hellqvist & Vähäkangas, 2018; Woodhead, 2007). De olika synsätten skapar konflikter och splittringar såväl mellan som inom samfunden (Carlström, 2020; van den Berg, 2017). Jesper Svartvik, forskare i nytestamentlig exegetik (bibeltolkning), framhåller den stora uppmärksamhet som de svenska kyrkorna har ägnat homosexualitet. Han skriver i sin bok *Bibeltolkningens bakgator*:

Under de senaste decennierna torde – jämte frågan om förhållandet mellan kyrka och stat – inget problemkomplex ha ägnats så stor uppmärksamhet och utretts så grundligt som just frågan om de kristna homosexuellas möjligheter att synas, verka och sanktioneras i församlingslivet (Svartvik, 2008, s. 302).

Den här boken baseras på djupintervjuer med 29 hbtq-personer som har eller har haft en tillhörighet i något av de frikyrkliga samfunden Svenska Alliansmissionen, Evangeliska Frikyrkan, Equmeniakyrkan, Frälsningsarmén, Pingst – Fria församlingar i samverkan, Trosrörelsen, Vineyard Norden eller i Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen (EFS).⁶ Majoriteten av

de intervjuade upplever att hbtq i samfunden ses som en "svår fråga" som helst undviks då den riskerar att skapa konflikter, osämja och splittring. De beskriver att en viktig anledning till att låta sig intervjuas är att de vill mana till samtal och förändring, finna och forma ett språk, sätta ord på känslor, tankar och reflektioner om det som rör hbtq, sexualitet och kristen tro.⁷

Syfte

I boken vill jag lyfta fram det personliga och specifika i de intervjuade hbtq-personernas berättelser om att vara (eller ha varit) frikyrkligt kristen, samtidigt som min ambition också är att denna kunskap ska ge förståelse för övergripande strukturer som påverkar de villkor som präglar kristna hbtq-personer i samtida Sverige. Jag är intresserad av personernas levda erfarenheter, vilket innebär att jag i enlighet med en fenomenologisk ingång ser erfarenheter som förkroppsligade och kontextuellt, rumsligt och tidsligt situerade (Husserl, 1913/1962; Merleau-Ponty, 1995). Jag fördjupar mig inte i teologiska dogmer och regler, utan är snarare intresserad av hur sådana utsagor erfars och upplevs av de intervjuade. Jag vill undersöka hur individerna relaterar den frikyrkligt kristna miljön till sin (upp)levda sexualitet och/eller könsidentitet. Vägledande frågor i boken är: hur erfär intervjupersonerna sexualitet, intimitet och tro? hur navigerar de i att förena sin kristna identitet med sin sexualitet och/eller identitet som queer, icke-binär eller trans? hur påverkas de av de uppfattningar som finns om sexualitet och hbtq inom frikyrkorna?

Begrepp

I boken använder jag termen frikyrkligt samfund och syftar då på Svenska Alliansmissionen, Evangeliska Frikyrkan, Equmeniakyrkan, Frälsningsarmén, Pingst – Fria församlingar i samverkan, Trosrörelsen eller Vineyard Norden. Varje samfund består av flera församlingar. En församling består av en grupp människor som regelbundet firar gudstjänst och bedriver olika verksamheter tillsammans. Församlingarna leds vanligtvis av en eller flera pastorer (inom Frälsningsarmén kallas församlingen för kår och församlingsledaren för officier) vars uppgift är att leda gudstjänsterna och ansvara för undervisning och själavård. Jag använder begreppet församling och kyrka synonymt.

Vilka bokstäver och begrepp som ryms – och bör rymmas – under förkortningen hbtq diskuteras återkommande inom både forskning och aktivism. Olika versioner har föreslagits med varierande kritik och uppskattning. En viktig aspekt, som lyfts av psykologiforskaren Tove Lundberg med kolleger (2017), är problemet att infoga både sexuell läggning och könsidentitet under samma paraplybegrepp. Det kan innebära vitt skilda erfarenheter att definiera sig som exempelvis gay och icke-binär. Ofta kritiserar också att hbtq-begreppet är exkluderande då det är många uttryckssätt, identiteter och praktiker som faller utanför förkortningen. Ytterligare en invändning är att begreppen som ryms inom hbtq i stor utsträckning har formulerats inom medicinska diskurser som haft till uppgift att diagnostisera och behandla människor, vilket innebär att de kan uppfattas som stigmatiserande och patologiserande. En annan kritisk synpunkt är att hbtq utgår från stabila och oföränderliga kategorier; intervjupersonerna har ibland påpekat och påtalat svårigheten i att definiera sig som något av begreppen homosexuell, bisexuell, trans eller queer. Ulrika, en av de intervjuade, säger till exempel: ”Jag vet inte vad jag ska definiera mig som. Ju mer jag liksom lär känna mig själv desto mindre benägen är jag att ha titlar [...] jag känner mig extremt ödmjuk när det gäller identitet och sexualitet”. I boken använder jag hbtq främst eftersom de intervjuade själva använder förkortningen eller de begrepp den omfattar. Men jag ser det som viktigt att ta begreppens begränsningar i beaktande och även det faktum att de är föränderliga över tid. Exempelvis var bisexualitetens ursprungliga betydelse att känna begär till både män och kvinnor. I takt med att den binära uppdelningen, där människor ses uteslutande som kvinnor eller män, har problematiserats har bisexualitetens betydelse också förändrats. Psykologiforskaren Anna Malmquist (2017) beskriver att bisexualitet numera oftast definieras som attraktion till människor av alla/flera kön och könsidentiteter.

Även trans är ett begrepp som rymmer flera identifikationer och uttryck. Det som är gemensamt är ett könsuttryck som går emot normativa förväntningar eller att inte identifiera sig, åtminstone inte enbart eller alltid, med det kön som tilldelats vid födseln. En transpersons könsidentifikation kan följa den könsbinära normen och hen kan identifiera sig som antingen man eller kvinna, men det finns också många som ifrågasätter denna dikotomi. Att vara icke-binär kan innebära att ens kön varierar, att

det är flytande eller instabilt. Transpersoner, liksom cis-personer (som identifierar sig med sitt födelsekön), kan definiera sig som homosexuella, bisexuella, pansexuella eller heterosexuella. Trans har således inte med en persons sexuella läggning att göra.

Queer kan handla om identitet, aktivism och politik; det kan till exempel vara ett samlingsnamn för olika, kritiskt granskande perspektiv på sexualitet. Att definiera sig som queer innebär att på olika sätt gå emot rådande hetero- och cis-normer. Queerforskare belyser hur sexuella normer uppstår, hur de fungerar och upprätthålls, men också hur de ifrågasätts och motarbetas. Istället för att se till det som är "avvikande" riktas blicken mot det normativa. Exempel på frågor inom queerforskningen kan vara: vad är sexualitet? vad är makt? hur har synen på sexualitet förändrats? vilken relation har sexualitet till föreställningar om kvinnligt och manligt? Genom att undersöka hur sexualitet organiseras, regleras och upplevs kan vi förstå hur identiteter, handlingar, normer och föreställningar sammanvävs till det som vid en viss tid och på en viss plats kallas sexualitet (Ambjörnsson, 2016). I den här boken används begreppet queer dels av intervjupersonerna som ett sätt att identifiera sig själva, dels som ett teoretiskt verktyg. De queerteoretiska perspektiven möjliggör en kritisk ingång till kön och sexualitet och kan bidra med kunskap om hur (kristna) normer för hur livet bör levas är nära sammanvävda med heteronormativitet och kärnfamiljsideal.

Bokens upplägg

I detta första kapitel kommer jag introducera läsaren till ämnena sexualitet, hbtq och frikyrklighet. Jag kommer också att ge en kortare genomgång av tidigare forskning på området.

I nästa kapitel beskrivs bokens teoretiska, analytiska och metodologiska utgångspunkter. Så följer bokens första empiriska kapitel. Där beskrivs de frikyrkliga miljöerna och intervjupersonerna berättar hur det var att växa upp och vara tonåring i dessa kontexter. De reflekterar också kring processen att erkänna och acceptera sin identitet inför sig själv och andra, och att finna sätt att förena identitet, sexualitet och den kristna tron. Kapitel 4 handlar om relationen till Gud samt följderna av att leva som öppen hbtq-person. I kapitel 5 tar jag avstamp i begrepp som makt,

tystnad och självdisciplinering och undersöker dessa i relation till församlingslivet samt vad det innebär att vara hbtq-person i dessa kontexter. I kapitel 6 belyses sexualitet, intimiteter och queera begär. Här diskuterar jag också vilken sorts sexualitet som är möjlig och hur utrymmen för queera begär kan skapas i frikyrkliga miljöer. Samtliga intervjupersoner har upplevt skamkänslor i sin sexualitet eller identitet som homo-/bi-sexuell eller transperson. Detta diskuteras i kapitel 7, som också belyser heders- och kyskhetsnormer i de frikyrkliga kontexterna. I kapitel 8 undersöks de intervjuades erfarenheter av påtryckningar om att förändra sin identitet eller sexualitet som hbtq-personer. Det handlar om erfarenheter av omvändelsemetoder, utdrivning av onda andar och att förhålla sig till en världsbild uppdelad i ont och gott. I kapitel 9 återger jag intervjupersonerna reflektioner om möjlighet till förändring i kyrkorna och hur ett arbete för en bejakande syn på hbtq-personer kan möjliggöras. Därefter följer en slutdiskussion och sammanfattning. I slutet av boken finns en presentation av dem jag intervjuat. Denna följs av en kortare redogörelse för de samfund som finns representerade i boken.

Sexualitet – då och nu

Sexualitet handlar om våra känslor, begär, identiteter, praktiker, längtan, lust och fantasier. Den utgör en viktig del av hur vi ser på oss själva och hur vi definierar oss. Sexualiteten är även ett socialt och kulturellt format fenomen, omgärdat av regler och normer för vad som är moraliskt och omoraliskt, lagligt och olagligt. Den kan vara lust- och njutningsfull men kan också omfatta stigma, våld och förtryck. World Association for Sexual Health (WAS) definierar sexualitet som

a central aspect of being human throughout life, encompasses sex, gender identities and roles, sexual orientation, eroticism, pleasure, intimacy, and reproduction. Sexuality is experienced and expressed in thoughts, fantasies, desires, beliefs, attitudes, values, behaviors, practices, roles, and relationships. While sexuality can include all these dimensions, not all of them are always experienced or expressed (WAS, 2014, s. 1).

För att förstå och analysera hbtq, sexualitet och kristendom idag kan en historisk tillbakablick vara till hjälp. I samband med vetenskapens framväxt på 1700–1800-talen försvagades kyrkans dittills mycket starka roll i samhället. Industrialiseringen tog fart, människor flyttade in till städer och staten behövde ta ett större ansvar i frågor som rörde demografi, hygien, sjukdomar, trångboddhet och sexualetik. Idéhistorikern Karin Johannisson beskriver att i takt med att samhället blev alltmer sekulariserat växte nya former och tekniker fram för att kontrollera människors sexualitet. Exempelvis ersattes kristendomens biktfunktion med läkarvetenskapens samtalsordning. Johannisson (2010, s. 128) konstaterar att ”det som fram till 1700-talet betraktats som synd, [blev] ett brott under 1800-talet, för att kring sekelskiftet 1900 klassificeras som sjukdom”. Därmed omformades sexualiteten och sexuella avvikelser blev till patologiska processer som samtidigt blev föremål för terapeutiska eller normaliserande ingrepp. Föreställningen om sexualiteten som synd ersattes med föreställningen om att all icke-reproduktiv sexualitet var skadlig för människans psykiska eller fysiska hälsa. Makt- och kontrollfunktioner för att disciplinera människans sexualitet är något som den franske tänkaren Michel Foucault har ägnat mycket tid till att studera. I sin första bok om sexualitetens historia, *Viljan att veta*, skriver han:

Det äkta paret med sin ordnade sexualitet får rätt till mer diskretion. Det tenderar att fungera som norm, en kanske strängare men tystlåtnare norm. Vad man istället rannsakar är barnens sexualitet, dårarnas och brottslingarnas sexualitet; det är lustarna hos dem som inte älskar det andra könet; det är drömmerierna, tvångsföreställningarna, de små manierna eller de stora lidelserna (Foucault, 1976/2002, s. 60).

Under 1700-talet, menar Foucault, förflyttades maktutövningen från makthavare som använde metoder som straff och övervakning till individen, som genom självkontroll och disciplinerande sätter upp gränser och bestraffar sig själv genom skuld, skam och självförakt. Foucault kallar detta för en internaliserad självkontroll (jag återkommer till detta i kapitel 7). Denna självkontroll fördjupades under 1800-talet då vetenskapen och medicinen fick en allt starkare jurisdiktion över kroppen och sexuali-

teten: "Moral och medicin ingick en slagkraftig allians", skriver Johannisson (2010, s. 130). Det var också under denna tid som homosexualitet började framställas som ett sätt att kategorisera en grupp i samhället. År 1886 utgav den tyske psykiatern Richard von Krafft-Ebing *Psychopathia sexualis* där samtliga, vid den tiden, kända "avvikelser" klassificerades. Tidigare hade "avvikande" sexuella handlingar betraktats som just handlingar som inte hade med identitet att göra; nu kom de istället att definiera individen. Foucault (1976/2002, s. 65) skriver: "Könets besynnerligheter har knutits till kroppen och förvandlats till något djupt karakteristiskt hos individerna i fråga, och därmed har de kommit in under hälsans och det patologiskas teknologi".

På så sätt kom den eftersträfvansvärda och sunda sexualiteten att begränsas till det tvåsamma äktenskapet mellan en man och en kvinna med syfte att alstra barn tillsammans. I takt med att heterosexualiteten premierades kom homosexualitet att bli såväl patologiserad som kriminaliserad. Denna uppdelning mellan homo- och heterosexualitet, samt att se dem som identiteter istället för beteenden, är således en relativt ny företeelse.

Dessa nya sätt att tala om sexualitet som växte fram under 1800-talet har i flera avseenden blivit avgörande för den nutida förståelsen och kunskapen om sexualitet. Teologen Elizabeth Stuart menar att den moderna sexualitetsdiskursen har gått hand i hand med den kristna teologin, i vilken sexualiteten ansetts vara grundläggande för en individs identitet. Även om perspektiven gått isär huruvida homosexualitet ska betraktas som patologisk eller ej, vidhölls synen på heterosexualiteten som "God's normative will" (Stuart, 1997, s. 186).

Hbtq i Sverige

I Folkhälsomyndighetens (2019) befolkningsundersökning *Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter i Sverige 2017* uppger 10,3 procent av deltagarna en annan sexuell identitet än heterosexuell.⁸ I en undersökning av samma myndighet från 2015 uppger cirka 0,4 procent att de definierar sig, eller har definierat sig, som transperson. Samhällets syn på hbtq-personer har förändrats markant på relativt kort tid (Flores & Park, 2018). Samkönade äktenskap var olagliga över hela världen fram

till 2001, men från januari 2021 kan samkönade äktenskap ingås i 29 nationer. I Sverige har det skett en rad förändringar i såväl lagstiftning som diagnossystem. År 2009 blev äktenskapslagstiftningen könsneutral och samma år blev samkönade vigselakter tillåtna i Svenska kyrkan. Det är tydligt att attityder och värderingar har förändrats i takt med lagförändringar. En undersökning visar att 95 procent av befolkningen i Sverige anser att homo- och bisexuella ska ha samma rättigheter som heterosexuella. Stödet för samkönade äktenskap ökade från 71 procent 2006 till 90 procent 2015 (European Commission, 2015). I Pachankis och Bränströms (2018) studie framkommer att omkring 80 procent av homosexuella män, 84 procent av lesbiska kvinnor och 53 procent av bisexuella i Sverige är öppna med sin sexuella läggning inför åtminstone en del människor i sin närhet.

Det går att se ett samband mellan de förändringar som skett i samhället för hbtq-personers rättigheter och en minskad psykisk ohälsa bland unga homosexuella kvinnor och män (Hatzenbuehler et al., 2017). Men med det sagt är den psykiska ohälsan fortfarande markant större bland hbtq-personer än hos befolkningen i övrigt. Det är vanligare med långvarig och allvarlig stress, depressioner, psykoser och riskbruk av alkohol. Enligt Folkhälsomyndigheten (2014) uppger var fjärde bisexuell kvinna och var sjätte homosexuell kvinna att de har haft självmordstankar under det senaste året. Bland homo- och bisexuella män är det nära var femte som haft självmordstankar och bland transpersoner är siffran än högre: mer än var tredje har övervägt att ta sitt liv under det senaste året. Detta kan jämföras med individer som inte definierar sig som hbtq, där ungefär var tjugonde uppger att de haft självmordstankar under det senaste året.

Socialstyrelsen (2016) konstaterar att den psykiska ohälsan bland hbtq-personer är nära sammanbunden med att gruppen befinner sig i en minoritetsposition med risk för diskriminering och negativt bemötande. Studier som gjorts både internationellt och i Sverige visar att homosexuella, bisexuella, transpersoner och queera utsätts för våld i högre grad än övriga befolkningen (Holmberg & Stjernqvist, 2008; Chan & Cavacuiti, 2008; Houston & McKirnan, 2007). År 2009 genomfördes en större svensk enkätundersökning som visar att cirka var femte hbtq-ungdom utsatts för fysiskt våld av en närstående vuxen i hemmet (Ungdomsstyrelsen, 2010). Även i en rapport från Myndigheten för ungdoms- och ci-

vilsamhällesfrågor, *Olika verkligheter: Unga hbtq-personer om sina levnadsvillkor* (2019), framkommer att unga hbtq-personer i större utsträckning än andra ungdomar har blivit utsatta för mobbning, hot och sexuellt våld eller utnyttjande. Rapporten visar att det är tre gånger så vanligt att unga hbtq-personer utsätts för sexuellt våld eller utnyttjande än heterosexuella och cis-personer.

Svensk frikyrklighet

Det svenska samhället är å ena sidan starkt sekulariserat – ibland beskrivet som det mest sekulariserade i världen (Inglehart et al., 2014) – och å andra sidan kännetecknat av en mångfald och pluralism där det finns många indikatorer på att religionen spelar en central roll i många människors liv (Weber, 2021). År 2000 separerades Svenska kyrkan från staten och sedan dess är alla kyrkor i landet formellt frikyrkor. Svenska kyrkan särskiljer sig dock från andra frikyrkor då den exempelvis har en särskild lag som reglerar sin verksamhet. Det som internationellt ofta beskrivs som evangelikala rörelser brukar i Sverige benämnas som frikyrkor (Halldorf, 2020) och det är denna terminologi jag också följer här. I denna bok är det främst hbtq-personers erfarenheter från samfund som ingår i den frikyrkliga familjen i Sveriges kristna råd som undersöks.⁹ Dessa samfund (förutom Vineyardrörelsen som etablerades i Sverige på 1990-talet) växte fram ur 1800- och det tidiga 1900-talets stora väckelserörelse, som var en del av folkrörelsernas frammarsch. Tillsammans med nykterhetsrörelsen och arbetsrörelsen spelade väckelserörelsen en viktig roll för Sveriges demokratisering (Ambjörnsson, 1988/2017).

De frikyrkliga samfunden har många gemensamma nämnare. Jämfört med Svenska kyrkan, där man som medlem kan vara relativt anonym, finns det inom de frikyrkliga samfunden en stark aktiv anda, där församlingen bygger på gemenskap och medlemmarnas ideella engagemang. Det som främst kännetecknar frikyrkorna är en betoning på omvändelse, bibelläsande och en starkt social verksamhet. Tron på att Jesus är Guds son som dog för människornas synder är dominerande. I vissa sammanhang är även ett apokalyptiskt perspektiv centralt. Tron är personlig och utgörs av ett aktivt val att "följa Jesus" som ofta sker genom att man blir frälst eller döpt. Att bli frälst har en tydlig etisk innebörd och kan ses

som en *rite de passage* (van Gennep, 1960/2004) där den egna identiteten formas och förstärks genom ett avståndstagande till den person man var förut. Att leva i renhet och inte begå syndiga handlingar betonas starkt. Teologen Björn Cedersjö har skrivit avhandlingen *Bortom syndakatalogen: En studie av svensk frikyrklig etik från 1930-talet till 1990-talet* (2001). Bland hans intervjupersoner (samt i det skriftliga material som han studerat) fanns en ständig kamp mot synden och en djup insikt om dess verksamhet och konsekvens. Bibeln utgör en auktoritet och rättesnöre. Det finns en lång tradition av bibelstudier och undervisning där man som frikyrkligt kristen förväntas ta bibelordet på allvar och leva efter dess budskap. Dock råder stora skillnader mellan de olika samfunden om hur Bibeln bör tolkas och läsas.

Relationen mellan Svenska kyrkan och frikyrkorna har sedan frikyrkornas uppkomst kantats av spänningar och distans. Enligt Cedersjö (2001, s. 131) ansåg frikyrkomedlemmarna att kristenheten i Svenska kyrkan var förslappad, att moralens allvar inte hölls uppe och ”gränsen mot världens eländiga inflytande” inte hölls tydlig. Även mellan frikyrkliga inriktningar har det funnits spänningar. Religionsvetarna Wilhelm Kardemark och Jessica Moberg (2017) liksom etnologen Maria Zackariasson (2014) påpekar dock att det på senare tid har skett en uppluckring av användningen av samfundsspecifika självbeskrivningar, som baptist eller pingstvän, och att de i hög utsträckning har ersatts av paraplybeteckningen frikyrka eller frikyrklig. Religionsvetaren Fredrik Jahnke (2021) och flera med honom pekar på ett problem med att tala om religiös tillhörighet på gruppnivå, då en sådan uppdelning riskerar att ge en förenklad och schablonmässig bild av både gruppen och individerna samt att de senare riskerar att uppfattas som enbart formade av sina religiösa positioneringar. Denna ståndpunkt är viktig även i fallet frikyrkorna då gemenskaperna utgör en heterogen skara människor, vilket också blir tydligt i denna bok.

Hbtq och kristendom

Olika tolkningstraditioner

De frikyrkliga gemenskaperna är heterogena i synen på hbtq och sexualitet. För att förstå hur de frikyrkliga samfunden ser på hbtq kan den religionshistoriskt utbildade psykoterapeuten och sexologen Hanna Möllås

(2020) schematiska indelning av religiösa tolknings- och tillämpningstraditioner vara till hjälp. Hon benämner dem som följande:

- Konservativt traditionell
- Öppet konservativ
- Liberal
- Normkritisk queerteologisk

Den konservativt traditionella hållningen ser Bibeln som Guds ord, vilka bör tolkas bokstavligt. I Bibeln ges tydliga instruktioner för hur det religiösa livet bör levas. Synen på sexualitet är ofta mycket restriktiv som endast tillåten mellan kvinna och man inom det monogama äktenskapet. Sättet att tolka kön bygger på en binär och komplementär syn där det endast anses existera två, särhållna kön. Homosexualitet är emot skapelseordningen och är därmed synd.

Den öppet konservativa hållningen betonar mer att Bibelns texter bör tolkas utifrån tid och kontext, även om man även här menar att Bibeln är Guds ord och bör efterföljas så bokstavligt som möjligt. Hbtq är inte synd i sig, men "utlevd" homo- och bisexualitet anses vara syndiga handlingar. Eftersom människan är skapad av Gud som Guds avbild anses könsbegränsande medicinska behandlingar gå emot Guds vilja.

I den liberala hållningen anses Bibelns texter vara nedskrivna av människor i en särskild kulturell tid och kontext, varför de behöver tolkas och anpassas till samhällets utveckling. Även denna hållning genomsyras av en heteronormativ hållning, men med en betydligt mer tillåtande och bejakande syn på hbtq.

Den normkritiska queerteologiska hållningen utgör en kritik av de övriga ståndpunkterna. Här betonas individernas upplevelser av texternas betydelse framför traditionella tolkningar (Möllås, 2020). Queerteologin har sitt historiska ursprung i den befrielse-teologi som formades i Latinamerika under 1950- och 60-talen. Den influerades av marxistiska tankegångar med ett tydligt politiskt budskap och kom så småningom att inspirera teologer i såväl USA som Europa. Fokus var att ifrågasätta det som sågs som förtryckande strukturer inom religiösa samfund samt att betona att Gud stod på de fattigas och de utsattas sida i kampen om världens makt och resurser (Forsberg, 2010).¹⁰

I denna bok tar jag avstamp i Möllås kategorisering av tolkningstraditioner och använder termen *värdekonserverativ* för att beskriva de kristna samfund och/eller individer (som av Möllås kallas konservativt traditionella och öppet konservativa) som anser att de identiteter, praktiker och sexualiteter som ryms inom hbtq-spektrumet är (i varierande grad) problematiska för den kristna tron. Grupper och/eller individer med en liberal och/eller queerteologisk hållning ryms inom vad jag kallar ett *bejakande* spektrum. Det är dock viktigt att redan nu påpeka att ett liberalt och ett queerteologiskt perspektiv skiljer sig åt, men jag återkommer till det längre fram.

De olika tolkningstraditionerna som Möllås beskriver kan härledas vetenskapligt till ett essentialistiskt och ett konstruktivistiskt perspektiv. Ur ett essentialistiskt perspektiv betraktas sexualitet som en naturlig och biologiskt bestämd drift som alltid funnits. Även om denna drift har tagit sig olika uttryck genom tiderna och blivit olika hanterad av samhället är dess essens opåverkad av såväl tid som kontext. Också ur det konstruktivistiska perspektivet ses sexualiteten som ett kroppsligt begär, men här betraktas den som konstruerad och under ständig förändring och omförhandling. Den har ingen ursprunglig essens som är oberoende av tid och rum, utan definieras i enlighet med rådande normer och lagar. På så vis kan man förklara varför vissa sexuella praktiker och fenomen betraktas på olika vis under olika tider, i olika kulturer och samhällen. Något förenklat kan konstateras att de värdekonserverativa hållningarna intar ett essentialistiskt perspektiv medan de liberala och queerteologiska är mer förankrade i ett konstruktivistiskt.

Samfundens syn på hbtq

Under 2016 gjorde organisationen Ekumeniska grupper för kristna hbtq-personer (EKHO) en undersökning av kristna hbtq-personers levnadssituation samt kristna församlingars inställning till hbtq-frågor, vilket resulterade i rapporten *Församling för alla?* (Wickberg et al., 2016). 125 svenska församlingar svarade på frågor om vad de har för beredskap att möta hbtq-personer. Rapporten visar tydligt på den differentiering som finns mellan församlingarna, där exempelvis frågan om möjligheten att leva som öppet homosexuell besvaras på en skala från ”självklart” till ”enbart om personen inte lever i en samkönad relation”. Ekumeniakyrkan

är det frikyrkliga samfund som (övergripande) har den mest bejakande inställningen till hbtq, även om det kan skilja sig markant mellan olika församlingar. Det finns såväl församlingar som enskilda medlemmar inom Equmeniakyrkan som har en värdekonserverativ hållning. På Equmeniakyrkans hemsida står följande om kyrkans syn på homosexualitet:

När det gäller homosexualitet så finns det vitt skilda uppfattningar om detta inom våra församlingar om det är förenligt med Guds skapelsevilja eller ej. Vi försöker leva med denna mångfald, trots att det kan vara svårt ibland. Homosexualitet är inget hinder för medlemskap i en församling i Equmeniakyrkan. Den 1 maj 2009 trädde en ny lag i kraft som bland annat innebär att par av samma kön har rätt att ingå äktenskap. Varje lokal församling kan själv fatta beslut om man önskar erbjuda vigsel även av par av samma kön.¹¹

I Zackariassons (2016) studie av unga inom Equmenia beskrivs inställningen till homosexualitet som något relativt oförproblematiserat. Samtidigt beskriver Zackariasson att ungdomsgrupperna genomsyrades av heteronormativitet och även om homo- och bisexualitet eller trans inte fördömdes ansågs det inte heller självklart eller okontroversiellt att vara homo-/bisexuell eller transperson.

Inom de värdekonserverativa gemenskaperna gäller oftast hållningen att alla är välkomna till kyrkans gudstjänster, men att hbtq-personer inte får ha några uppdrag inom församlingen. Tankesmedjan Svenska Evangeliska Alliansen (SEA) skriver exempelvis att alla bör välkomnas i församlingens gemenskap, men att homosexuella personer ”inte får inneha något offentligt ledaruppdrag. Det senare för att inte låta människor som lever i uppenbar strid mot Bibelns lära fungera som förebilder för nästa generation kristna”. De värdekonserverativa gemenskaperna skiljer på homosexualitet som identitet och handling, där den sexuella läggningen i sig inte är en synd så länge personen lever i avhållsamhet. Samkönat sex betraktas däremot som synd. SEA skriver på sin hemsida:

Sexuellt samliv mellan två eller flera personer utanför ett monogamt ollickönat äktenskap är enligt vår uppfattning detsamma

som otukt. Och otukt är synd oavsett om det utövas av heterosexuella eller människor som identifierar sig som hbtq. För att vara tydlig: Homosexualitet är inte synd. Däremot tror vi att samkönat sex, tillsammans med ett stort antal andra sexuella handlingar, är synd. Som människor är vi inte skapade för att ha sex med någon av samma kön.¹²

Under de senaste åren har flera böcker skrivits om sexualitet, hbtq och kristen tro. Under hösten 2017 gav det kristna bokförlaget Libris ut två böcker på temat hbtq och frikyrka. Den ena, *Välkommen in i min garderob: En självbiografisk berättelse om att vara gay och kristen*, är författad av Anton Lundholm, den andra är antologin *Välkomna varandra! Bejakande perspektiv på homosexualitet* med teologen Tomas Poletti Lundström som redaktör. Antologin är den första i sitt slag, där samkönade relationer inom frikyrkan belyses ur ett rättighetsperspektiv. Antologin, skriven av pastorer, teologer och sakkunniga, satte igång en intensiv debatt om hbtq och samkönade relationer inom frikyrkan. I kölvattnet av bokutgivningen publicerades ett flertal tidningsartiklar i *Dagen* under 2017, där ledande pastorer uttalade sig ytterst kritiskt till samkönade relationer i frikyrkan. Under denna tid gav även SEA ut utbildningsmaterialet *När två blir ett* (Edsinger et al., 2017), tänkt att användas som ett underlag för sex- och samlevnadsundervisning i frikyrkliga ungdomsgrupper och i konfirmandundervisning. Boken, som tar upp ämnen som äktenskap, hbtq, onani, porr och övergrepp, intar tydligt ståndpunkten att sexualiteten enbart hör hemma i äktenskap mellan man och kvinna och att den som är singel eller homosexuell bör leva i avhållsamhet. Olof Edsinger, ordförande i SEA, har givit ut flera andra böcker om sexualitet och hbtq.¹³ År 2019 publicerades *Bekänna färg: Kyrka och HBTQ i en regnbågsfärgad värld* av Apologia – Centrum för kristen apologetik och SEA med Edsinger och Ray Baker som redaktörer. Antologin kan ses som en respons på boken *Välkomna varandra!* och är skriven utifrån vad författarna kallar en ”klassisk” kristen syn på sexualitet.

Under våren 2022 publicerades antologin *En enda kropp: Vägar till en hbtq-inkluderande församling* med Lina Mattebo som redaktör. Boken, utgiven på Argument förlag, innehåller 17 texter författade av personer med tillhörighet i Svenska kyrkan, Equmeniakyrkan, Pingstkyrkan samt

Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen. Bokens ambition är att fungera som samtalsunderlag för församlingar och ledare i syfte att skapa hbtq-inkludering. Jag återkommer till flera av dessa böcker i analysdelen.

Bibelsyn och bibeltolkning

Vilken värdegrund som råder i frågor som rör hbtq och sexualitet är nära förbundet med hur man anser att Bibeln bör läsas och tolkas. I introduktionen till *Lambda Nordicas* nummer om queerteologi ställer sig teologen Peter Forsberg frågan:

Hur motiverar religiösa ledare att de försvarar diskriminering och förföljelse av människor vars kroppar eller begär inte uppfattas motsvara normen, som exempelvis i det så omtalade Åke Green-fallet från 2005, då en pingstpastor från Öland först dömdes men senare frikändes från åtal för hets mot folkgrupp efter att bland annat i en predikan ha sagt att homosexualitet "är en djup cancersvulst på hela samhällskroppen?" (Forsberg, 2010, s. 12)

Det svar som ofta ges, fortsätter Forsberg, är "för det står så i Bibeln". Det är framför allt sex bibelställen som används som stöd för en uppfattning om att homosexualitet går emot Guds vilja. De ställen som hänvisas är Första Moseboken 19:1–13, Tredje Moseboken 18:22, 20:13, Romarbrevet 1:26–27, Första Korintierbrevet 6:9 och Första Timoteusbrevet 1:10 (Bibel 2000 (1999)). Forsberg redogör för hur dessa bibelställen, i kombination med ett tal om vad som anses naturenligt, har använts och alltjämt används som ett sätt att visa det felaktiga och syndiga med samkönat begär.¹⁴ Bland de intervjuade i denna bok har majoriteten tidigare ansett att det som står i Bibeln bör läsas bokstavligt. De berättar att de har ansett att homosexualitet och transidentitet varit förenat med synd. Många berättar också att de har lagt ner mycket tid på att läsa Bibeln och annan litteratur. Jag beskriver detta mer ingående under rubriken "En snårig väg till acceptans".

Vigselrätt

En indikation på vilken inställning de olika samfunden har till hbtq ges av att undersöka hur de förhåller sig till vigselrätten. Inom Pingströrel-

sen, Vineyard, Alliansmissionen och Frälsningsarmén är det inte tillåtet att som pastor eller officier viga samkönade par. Pingströrelsen har en officiellt överenskommen värdegrund som formulerades 2012, där det bland annat fastslås: ”Vi är skapade till goda relationer, till att älska våra medmänniskor. Sexualiteten är Guds gåva till äktenskapet, där Guds tanke är att man och kvinna skall leva tillsammans i livslång trohet. Våra pastorer viger man och kvinna till äktenskap”.¹⁵

Evangeliska Frikyrkan (EFK) avsade sig vigselrätten 2012. I skrivande stund pågår dock en diskussion inom EFK att tillåta välsignelse av samkönade par. Efter ett beslut på EFK:s kongress 2020 utsågs en arbetsgrupp för frågan om samkönade relationer. Under hösten 2021 till och med våren 2023 bjuds medlemmar i EFK in till fyra processdagar, för att ”tillsammans arbeta med frågan om samkönade relationer”.¹⁶ Även Ekumeniakyrkan genomförde en omröstning rörande hbtq under kyrkokonferensen hösten 2021. Det beslutades då att Ekumeniakyrkan ska verka för en självklar inkludering av hbtq-personer genom att initiera fördjupande samtal i församlingarna och kyrkan. Målet för arbetet beskrivs som följande:

- Att arbeta för att Ekumeniakyrkans församlingar är icke-diskriminerande miljöer för HBTQ personer
- Att stärka enheten och samtidigt skapa respekt för att vi har olika hållningar i HBTQ frågor
- Att ge mod och redskap att samtala om frågor som relaterar till HBTQ.¹⁷

Det är tydligt att hbtq, samkönade vigslar och frågor som rör diskriminering är högst aktuella i de frikyrkliga samfunden idag. Samtidigt som de värdekonserverna perspektiven är påtagliga inom somliga samfund förekommer också en hel del mångfalds- och förändringsarbete. Det är uppenbart att det är svårt att enas om en gemensam bibelsyn och värdegrund i frågor som rör hbtq, såväl mellan som inom samfunden.

EKHO och Regnbågsnyckeln

EKHO (Ekumeniska grupperna för kristna hbtq-personer) är en ideell organisation med fyra lokalföreningar i Stockholm, Göteborg, Skåne och

sydöst (Småland, Öland och Gotland). Vid sin start 1976 var gruppen en del av RFSL och kallade sig då Kristna gruppen. Organisationen verkar för att stödja medlemmar, sprida kunskap, föra samtal kring hbtq och kristen tro samt utgöra en omsorgsfull och trygg miljö för hbtq-personer. I dess regi anordnas mässor och andakter, samtalsgrupper och temakvällar. EKHO finns också ofta med på Pridefestivaler.¹⁸

Tillsammans med det religiösa studieförbundet Sensus och Svenska kyrkan tillhandahåller EKHO Regnbågsnyckeln, en hbtq-märkning som visar att en församlings förtroendevalda och medarbetare genomgått en utbildning och har en vilja att arbeta för en mer inkluderande kyrka. Regnbågsnyckeln är indelad i sex steg som symboliseras av regnbågsflaggans färger röd, orange, gul, grön, blå och lila. I det första röda steget visar församlingen intresse för att få märkningen och tillsammans med styrgruppen planeras hur och när processen kan inledas. I det följande orange steget kommer Regnbågsnyckelns projektledare till församlingen och medarbetare och förtroendevalda utbildas i normer, bemötande, inkludering och hbtq. Metodmaterial är boken *Så att jag kan komma in: Kristen tro och hbtq* (Gyll & Ohlsson Sandahl, 2018), speciellt utformad för Regnbågsnyckeln. I det gula steget deltar medarbetare och förtroendevalda i studiecirkelar om minst fyra tillfällen där metodboken används. I det följande gröna steget identifierar församlingen eventuella utbildningsbehov samt diskuterar mångfaldsvisioner för församlingen med hjälp av metodboken. Om utbildningsbehov identifieras kan församlingen utbildas ytterligare i det blå steget. I det lila sista steget formulerar församlingen sina mångfaldsvisioner, får dem godkända av styrgruppen och tilldelas därefter Regnbågsnyckeln. För att motta märkningen krävs att samtliga steg har genomgåts och att studiecirkelarna inrapporterats till Sensus.

Svenska kyrkan har undergått olika förändringar när det gäller sexualitet och hbtq under de senaste åren. Stiften¹⁹ uppmuntras att anordna utbildning i frågor som rör homosexualitet, bisexualitet och trans och 2017 beslutade Svenska kyrkan att modellen Regnbågsnyckeln ska erbjudas till alla församlingar. De senaste åren har även flera Equmeniaförsamlingar påbörjat Regnbågsnyckelutbildning.²⁰

Forskningsläget

Hbtq och svensk kristenhet

Studier som belyser Svenska kyrkans syn på sexualitet och hållning i frågor som rör hbtq har gjorts i viss utsträckning (se exempelvis Enstedt, 2011, 2015; Lindström, 2005; Gustavsson, 2001). Forskning om sexualitet och hbtq inom de svenska frikyrkorna utgör dock ett eftersatt område. I Cedersjös studie (2001) undersökts hur etiska normer och värderingar formats och förändrats inom frikyrkan i Sverige från 1930- till 1990-talet. Cedersjö har bland annat intervjuat frikyrkomedlemmar i olika åldrar. Han visar att synsätten har varierat kraftigt över såväl tid som inom och mellan samfund. Teologen Fredrik Wenell undersöker i sin avhandling *Omvändelsens skillnad: En diasporateologisk granskning av frikyrklig ungdomskultur i folkkyrka och folkhem* (2015) hur synen på omvändelse och etik omförhandlats i vissa frikyrkliga traditioner. Religionsvetaren Daniel Enstedts avhandling *Detta är min kropp: Kristen tro, sexualitet och samlevnad* (2011) beskriver hur Svenska kyrkan gör en tydlig åtskillnad mellan den "goda" och den "dåliga" homosexualiteten. Den goda, genuina homosexualiteten är den som efterliknar det kärleksfulla heterosexuella tvåsamma äktenskapet och enbart genom långvariga, stabila, tvåsamma relationer kan homosexuella par, enligt detta synsätt, leva upp till någon form av anständighet. Den goda homosexualiteten är således skapad som heterosexualitetens avbild, och bara så kan den få en plats i Svenska kyrkan enligt Enstedt.

Hur homosexualitet blivit betraktat inom kyrkan är något som också religionsvetaren Johanna Gustafsson Lundberg lyfter fram i sin avhandling *Kyrka och kön: Om könskonstruktioner i Svenska kyrkan 1945–1985* (2001). Hon konstaterar att homosexuella som grupp fungerade som stärkande och i det närmaste konstitutiva för konstruktionen av det "rätta" heterosexuella äktenskapet och sexualitetens plats och syfte i detsamma. Religionsvetaren Mariecke van den Berg (2017) har studerat kampanjen "Bevara äktenskapet" som fördes av ett flertal kristna ledare innan Svenska kyrkan 2009 beslutade att tillåta samkönade äktenskap. Något retoriskt ställer hon frågan "Is the acceptance of sexual diversity the main feature of Swedish national identity or the acceptance of religious diversity?" (van den Berg, 2017, s. 241). Den svenska självbilden rymmer en

acceptans för minoriteters rättigheter med betoning av mångfald och inkludering. Ibland innebär det dock att olika minoriteters värderingar och normsystem krockar, där exempelvis sexuella rättigheter ställs mot religiösa rättigheter, konstaterar van den Berg.

Internaliserad homonegativitet, minoritetsstress och mikroaggressioner

Återkommande studier, såväl svenska som i andra länder, visar att hbtq-personer utsätts för stigmatisering och utanförskap inom kristna samfund, att det där finns en markant risk för oro, stress, känslor av skam och skuld samt av psykisk ohälsa (se t.ex. Cedersjö, 2001; Enstedt, 2011; Gärdfeldt, 2005; Nkosi & Masson, 2017; Subhi et al., 2017; Wilcox, 2003; Yip, 2000). *Internaliserad homonegativitet* innebär att den homosexuelle införlivar omgivningens fördomar och negativa attityder i sin egen identitet (Millar, Wang & Pachankis, 2016). Den internaliserade homonegativiteten skapar negativa kognitiva scheman där föreställningar runt det egna självet blir mycket starka stressfaktorer.

I senare forskning har denna stress kommit att generaliseras under namnet *minoritetsstress* (se Meyer, 2015; Meyer & Frost, 2013). Minoritetsstress innebär att fördomar riktade mot hbtq-personer orsakar stark stress och att denna stress leder till negativa hälsoeffekter med psykisk som fysisk ohälsa till följd. Nära förbundet med minoritetsstress är *mikroaggressioner*. Dessa kan förstås som subtila, ofta förekommande former av diskriminering riktade mot personer som befinner sig i minoritetsställning (Sue, 2010). Edward Lomash, Tabria Brown & Paz Galupo (2018) påtalar att mikroaggressioner i religiösa och andliga gemenskaper riskerar att göra än större skada då det är gemenskaper som människor söker sig till för att söka stöd och kraft.

Omvändelseterapi/-metoder

Kristna hbtq-personer utsätts, i varierande grad, för olika former av omvändelseförsök och metoder som syftar till att "bota" dem och få dem att upphöra med att vara homo-/bisexuella, trans eller queer. Studier från USA och Kanada visar att mellan åtta och elva procent av de tillfrågade hbtq-personerna har genomgått formella omvändelseterapier (Salway et al., 2020; The Trevor Project, 2020). Åtskilliga psykologiska, sociologiska och medicinska studier står enade i ett konstaterande om att omvän-

delsemetoder är effektlösa.²¹ Trots det visar flera omfattande internationella studier som publicerats under de senaste åren att omfattningen av omvändelseförsök för hbtq-personer fortsätter att öka världen över (se till exempel Blossnich et al., 2020; Higbee et al., 2020; Salway et al., 2020; The Trevor Project, 2020). Det har gjorts begränsad forskning om vilka sorters stöd som personer som blivit utsatta för omvändelseförsök är i behov av. Forskning som undersöker i vilka sammanhang som omvändelseförsök förekommer är också bristfällig, liksom vilka drivkrafter och motiv som ligger till grund. Jag återkommer till detta i kapitel 8 och beskriver de erfarenheter som finns av omvändelsemetoder bland personerna jag intervjuat.

Jag relaterar till tidigare forskningsresultat löpande i boken, dels som ett sätt att visa hur intervjupersonernas erfarenheter både går i linje med och skiljer sig från tidigare studier, dels som ett sätt att binda ihop de enskildas berättelser till en övergripande bild där deras utsagor placeras i en större och bredare kontext.